

Ірина МАТЯШ,
докторка історичних наук, професорка,
провідна наукова співробітниця
відділу історії міжнародних відносин та зовнішньої політики
України Інституту історії України НАН України,
голова правління Наукового товариства
історії дипломатії та міжнародних відносин

ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРШОГО УКРАЇНСЬКОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В СТАМБУЛІ: ДЕРЖАВНА МІСІЯ ДИПЛОМАТІВ

Анотація. У статті висвітлено підстави створення та основні напрями роботи першого українського дипломатичного представництва в Стамбулі крізь призму постатей його очільників. Проаналізовано історіографію та інформацію з документів, виявлених переважно в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, а також дослідження українських і турецьких учених, зокрема Хакана Кирилми, Мехмета Фархі Фурата й Богдана Сергійчука. Акцентовано увагу на проблемах, з якими довелося зіткнутися українцям на першому етапі формування українсько-турецьких дипломатичних відносин упродовж квітня 1918 – червня 1922 років.

Ключові слова: Українська Народна Республіка, Українська Держава, Посольство УНР в Османській імперії, Берестейський мирний договір.

Українсько-турецькі дипломатичні відносини в ХХ столітті започатковано відповідно до Берестейського мирного договору, який представники УНР і країн Четверного союзу підписали 9 лютого 1918 року. Серед держав-підписантів цього багатостороннього акта тільки Османська імперія скерувала своїх представників до Києва після обміну ратифікаційними грамотами 22 серпня 1918 року у Відні. Взаємну присутність дипломатичних представництв УНР і Османської імперії, як і персоналії їхніх очільників, відображено в українській та турецькій історіографії [1–8]. Питання встановлення консульських і дипломатичних відносин між Україною та Османською імперією протягом 1917–1918 років стали предметом обгово-

рення на міжнародній науковій конференції «Україна і Туреччина: століття взаємної дипломатичної присутності» (Анкара, 26 вересня 2018 р.), яку організувало Посольство України в Турецькій Республіці за участю Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин. Завдання цієї публікації – реконструювати діяльність українського дипломатичного представництва впродовж 1918–1921 років крізь призму особистостей його очільників.

Микола Левитський: невиконані завдання

Першу українську дипломатичну місію Центральна Рада скерувала до Стамбула для того, щоб, згідно з Берестейським мирним договором, «створити найкращі і найбільш приязні відносини між обома державами». «Тимчасове дипломатичне представництво» всіх інтересів УНР в Османській імперії до моменту обміну ратифікаційними грамотами мав забезпечити Микола Григорович Левитський (1883–1939 рр.) [9, арк. 4]. Уродженець Вінниччини, випускник юридичного факультету Університету св. Володимира, він мав досвід політичної й державної роботи (був членом Центральної Ради, комісій із розроблення статуту автономії України та законодавчих внесень – останню, зокрема, очолював), брав участь у попередніх переговорах про мир на фронті, підписував Берестейський мирний договір.

8 квітня 1918 року тимчасовий посол разом із секретарем Миколою Вовком-Вовченком і урядовцем Миколою Ковальським вирушили до Стамбула через Відень. «Балканський потяг» (Balkanzug) із Відня до Стамбула відбував двічі на тиждень, по суботах і середах. Тож для оформлення документів і придбання квитків новопризначеним дипломатам довелося затриматися в австрійській столиці до 17 квітня. Скориставшись перебуванням там, М. Левитський провів декілька дипломатичних зустрічей, зокрема наніс візит радникові зовнішньополітичного відомства Австро-Угорської монархії Фрідріху фон Візнеру й турецькому посланникові Хусейну Гільмі-паші. Уповноважувальні документи Андрія Яковліва як дипломатичного представника УНР у Відні було підписано лише 18 квітня, тож на ту пору він ще туди не дістався. Однак знайомство М. Левитського і Х. Гільмі-паші в Бересті забезпечило їм цілковите взаєморозуміння під час зустрічі.

На місце призначення співробітники Посольства УНР в Османській імперії прибули 19 квітня. На вокзалі їх від імені уряду привітав директор секції турецького МЗС. Важливим знаком поваги стало те, що дипломатам було надано автомобіль, який відвіз їх до готелю «Пера Палац», де їм приготували приміщення. Допис про приїзд українців у Стамбул опублікувала газета «Танін», вбачаючи в цій події «найяскравіше і найочевидніше свідчення великої перемоги, яка була отримана над багатотисячним противником [Росією]» [5].

Одночасно з М. Левитським до Стамбула прибув Джафер Сейдамет. Підтримуючи кримських татар в їхньому прагненні до самостійності, Османська імперія очікувала від УНР твердої позиції із цього питання. Однак перше інтерв'ю М. Вовка-Вовченка турецькій пресі, у якому йшлося про позицію України щодо подій у Криму, не задовольнило турецьких читачів, позаяк не мало прямих відповідей на конкретні запитання. Газета «Танін» відреагувала на інтерв'ю секретаря посольства стриманою критикою, висловивши в передовій статті сподівання на краще розуміння питання незалежності Криму з боку українців [5].

22 квітня 1918 року М. Левитський вручив оригінали Вірчих грамот великому візирю й копії – Міністрові закордонних справ. Того ж дня він відвіз візитні картки всім турецьким міністрам, муфтію Стамбула, австрійському, німецькому й болгарському послам. Відтак тимчасовий представник УНР розпочав інтенсивну діяльність за основним завданням місії. Водночас до посольства вже надходили додаткові доручення й приватні прохання. Зокрема, 23 квітня очільник українського МЗС Микола Любинський доручив М. Левитському запросити представників турецького бізнесу та інших країн, посли яких перебували в Стамбулі, до участі у виставці з товарообміну. Започаткування торговельних відносин було передбачено в Берестейському мирному договорі. Мета виставки, яку мали відкрити в Києві, полягала в тому, щоб зацікавити «торговельний люд» сприяти найшвидшому встановленню добрих відносин і товарообміну між Центральними державами та УНР. Посол мусив докласти всіх зусиль, щоб країни, які хотіли вступити в торговельні відносини з українською стороною, надіслали зразки своєї продукції до виставкового комітету, що розпочав діяльність у Києві [9, арк. 7].

З особистим проханням «державного значення» до Посольства УНР звернувся професор Харківського університету Федір Шміт. Йшлося про пошук монографії, що її він як учений секретар Російського археологічного інституту в Константинополі підготував за підсумками наукової експедиції з дослідження культових споруд і передав до друку на острови Хіос і Нікею [9, арк. 3–3 зв.]. З початком Світової війни наукова установа припинила існування, але її директор – академік РАН Федір Успенський – майно інституту не евакуював. З огляду на цінність книгозбірні, нумізматичної колекції, збірки пам'яток візантійського й античного мистецтва професор Шміт клопотався про їхній порятунок. Він розумів, що це питання мала б порушити Російська академія наук, проте переймався долею пам'яток і видання, бо сам безпосередньо з ними працював. Отже, крім політичної місії, тимчасовий диппредставник УНР мав упоратись із завданнями в науковій сфері та налагодити торговельні відносини. Ці питання Микола Левитський планував обговорити під час візитів до іноземних послів і турецьких чиновників.

Перший його офіційний візит був 23 квітня – до Посла Німеччини, а вже наступного дня у відповідь на нього до українського посольства прибув німецький представник. Приїхав для знайомства також Посол Болгарії. Упродовж тижня М. Левитський устиг відповісти на візити й познайомитися з Послом Австро-Угорщини. За підсумками відвідин він телеграфував у Київ з проханням надіслати до Відня ратифікаційну грамоту для Туреччини, тамтешній представник якої вже чекав «обміну грамотами» [10, арк. 6]. У день вступу на султанський трон Мехмеда V 27 квітня представник УНР відвідав його палац і залишив теплі слова від імені українського посольства в книзі привітань [9, арк. 4 зв.].

У повсякденній роботі посольства гостро поставала проблема недостатнього знання мов поміж співробітників місії та потреба в поповненні штату досвідченими дипломатами. М. Левитський просив скерувати до представництва з Одеси перекладача й грамотного дипломата Івана Спафаріса на посаду радника, а також військового аташе зі знанням французької мови, необхідної для «його успішної праці» [10, арк. 15]. Усвідомлюючи великі обсяги консульської роботи з огляду на необхідність забезпечувати допомогу військовополоненим українцям, М. Левитський порушив клопотання про якнайшвидше створення консульства в Стамбулі. Зважаючи на рішення османського уряду звільнити відповідно до положень Берестейського мирного договору інтернованих цивільних осіб українського походження та дозволити їм повернутися додому, важливою проблемою, яка потребувала втручання консулів, стало ідентифікування військовополонених як українців, адже вони потрапили в полон як піддані Російської імперії. Зазначені українці скористалися нагодою прибуття офіційної місії й порушили перед Урядом Османської імперії питання про надання їм дозволу повернутися додому. М. Левитський побував у таборах і після спілкування зі співвітчизниками теж подав відповідну ноту до турецького МЗС, обговоривши з Послом Нідерландів питання про евакуацію цивільних інтернованих.

30 квітня в черговому звіті тимчасовий посол висунув пропозицію: заявити під час мирних переговорів з більшовиками претензії УНР на будинок колишнього імперського посольства – «один з найбільших і найкращих посольських будинків» – та літню резиденцію в Бююкдере [10, арк. 15]. Однак напередодні в Києві вчинили державний переворот. До влади прийшов Павло Скоропадський. Уже в середині травня було ухвалено рішення відкликати дипломатичних представників у Відні й Стамбулі, яких призначила Центральна Рада. 15 травня виконувач обов'язків Міністра закордонних справ Української Держави Микола Василенко повідомив листом М. Левитського про його відкликання [10, арк. 1], однак просив не припиняти діяльності й очікувати на приїзд представника гетьманського уряду, щоб офіційно передати справи. Микола Левитський не виконав прохання.

26 травня він написав заяву щойно призначеному Управляючому Міністерством закордонних прав Дмитрові Дорошенку про те, що йде з посади «провізорного посла», «вважаючи неможливим співробітничати з урядом, який зараз постав на Україні» [10, арк. 3]. На ту пору він уже перебував у Києві. За іронією долі 27 травня 1918 року турецьке МЗС визнало за М. Левитським право «представляти інтереси України в Стамбулі у якості посла» та дозволило «оформлення йому і членам очолюваної ним делегації відповідних акредитаційних посвідчень» [7, с. 226–227].

На початку червня після розмови з міністром М. Левитський змінив думку щодо співпраці з гетьманським урядом. Він пристав на запрошення обійняти посаду віцедиректора нового Департаменту чужоземних зносин, створеного в процесі реорганізування структури МЗС Української Держави. Офіційно його призначили 24 липня 1918 року [11, с. 1]. Основними завданнями департаменту були керування діяльністю закордонних установ і розв'язання консульських питань. Очолив новий орган Андрій Яковлів, котрий повернувся з Відня, передавши справи В'ячеславі Липинському.

Діяльність Посольства Української Держави на чолі з Михайлом Суковкіним

Деякий час українське представництво в Стамбулі не мало очільника. Оскільки Османська імперія ще не скерувала до Києва своїх дипломатів, ця проблема помітно не впливала на міждержавні відносини. Однак допомоги дипломатів очікували співвітчизники: інтерновані особи, військовополонені та біженці. Організувати її по змозі довелося М. Вовку-Вовченку, який до середини червня керував посольством. Його заступив повірений у справах Петро Чикаленко. Син відомого громадського діяча Євгена Чикаленка прибув до Стамбула, щоб обійняти посаду секретаря посольства, однак змушений був узяти всю дипустанову під свою оруду.

Чимала затримка офіційного призначення посла призвела до поширення різних чуток щодо його особи. Місцева преса опублікувала повідомлення, що саме Петро Чикаленко очолить представництво Української Держави. Призначення на цю посаду пророкували навіть Християнові Раковському. 26 серпня 1918 року П. Чикаленко прибув до МЗС, щоб спростувати чутки й повідомити, що 10 липня Надзвичайним Послом й Уповноваженим Міністром Української Держави в Османській імперії призначили адвоката Олександра Олександровича Кістяківського – наймолодшого із шести синів правника, професора Університету св. Володимира Олександра Федоровича Кістяківського. Як згадував Дмитро Дорошенко, його кандидатуру рекомендував Кабінет міністрів [12, с. 271]. На ту пору Ігор Кістяківський, брат претендента, очолив Міністерство внутрішніх справ. З іншого боку, на призначенні офіційного представника до Стамбула наполягало Морське

міністерство. Заступник міністра надсилав нагадування, що відсутність посла перешкоджає йому доправити до складу посольства військово-морського агента в Туреччині [10, арк. 8]. Під час зустрічі з міністром О. Кістяківський «говорив українською мовою», «заявив себе українцем-самостійником і націоналістом» [12, с. 271], що імпонувало Д. Дорошенку. Невдовзі було сформовано штат посольства й складено список осіб, які мали виїхати в Стамбул. До нього ввійшли, крім посла, другий секретар – князь В'ячеслав Тенішев, перекладач – сотник і старшина з особливих доручень закордонного відділу Головного управління Генерального штабу Михайло Любимський, молодший урядовець Ян Москаленко, радник Люцій Кобилянський [10, арк. 13]. Уся ця численна команда із членами родин і прислугою чекала на виїзд, який відкладала насамперед через потребу посла спершу впорядкувати справи. У серпні, за погодженням із заступником очільника Морського міністерства й головою МЗС, О. Кістяківський призначив військово-морським агентом Олександра Зарудного [10, арк. 14]. Було також передбачено створення військового аташату: військовим агентом став підполковник Володимир Васильєв. Присутність у складі місії військового та військово-морського агентів було зумовлено не лише потребою репатріації інтернованих осіб і військовополонених, а й сподіванням залучити їх до складу українських військових підрозділів для протистояння більшовицькій загрозі.

Виїзд було заплановано на кінець серпня 1918 року. В Одеському порту на О. Кістяківського та його супутників тоді вже чекав пароплав «Єрусалим». Вони мали прибути до Стамбула 12 жовтня. Однак відбуття знову відтермінували. МЗС мусив через київську пресу «категорично спростовувати чутки» про те, що О. Кістяківський відмовився від посади [12, с. 271]. Ішлося про непереборні обставини, пов'язані з хворобою дітей: уся його родина захворіла на «іспанський» грип, епідемія якого охопила планету, і невдовзі померла донька [12, с. 271–272]. Зрештою О. Кістяківський усе-таки не поїхав, аргументувавши це станом здоров'я.

21 жовтня 1918 року Д. Дорошенко скерував до Стамбула Михайла Акінфійовича Суковкіна (1857–1938 рр.) – представника старовинного російського дворянського роду, багатолітнього голову Київської губернської земської управи й брата Київського губернатора. Свого часу М. Суковкін запросив майбутнього голову МЗС на посаду віцегубернатора. Досвід цієї співпраці дав міністрові підстави висунути саме його кандидатуру, бо то «був старий досвідчений громадський діяч, з доброю товариською оглядою, знав кілька мов, був знайомий з закордонним життям» [12, с. 272].

Через терміновість виїзду новопризначений посол нікого з близьких до себе людей до штатного розпису посольства не вніс. Отже, до складу дипмісії ввійшли: радник Л. Кобилянський, секретарі М. Любимський і В. Тенішев, старші урядовці Х. Пономаренко та О. Хоруженко, молодший

канцелярський урядовець Я. Москаленко, перекладач Ю. Стеблін-Каменський, військовий агент В. Васильєв, військово-морський агент О. Зарудний та щойно призначений до Комісії з приймання військовополонених представник морського відомства для допомоги в евакуюванні з Туреччини моряків адміністратор Тухолко [10, арк. 21].

30 жовтня 1918 року М. Суковкін телеграфував міністру Дорошенку та турецькому послу Мухтарові-бею з Одеси, що українські дипломати об 11-й годині ранку нарешті вирушили до місця призначення [10, арк. 23]. Саме цього дня Османська імперія, зазнавши поразки в Першій світовій війні, підписала Мудреське перемир'я з Великою Британією, яка представляла країни Антанти. За його умовами, Туреччина відкривала Чорноморські протоки для військових флотів Антанти, виводила війська з Персії, Кілікії, Закавказзя та ін. [13, с. 139]. Українська місія прибула до Стамбула 1 листопада 1918 року, коли військові кораблі Антанти ввійшли до бухти Золотий Ріг, а Уряд Османської імперії заходився підраховувати збитки. Про ситуацію, що склалася, першим рапортував 3 листопада до Києва отаману-квартирмейстеру Головного управління Генерального штабу Збройних сил УНР військовий агент В. Васильєв.

Перші візити нового очільника Посольства Української Держави були до Міністра закордонних справ Османської імперії та послів Німеччини, Австро-Угорщини й Болгарії, однак зустріч із великим візиром і султаном негайно організувати не вдалося [10, арк. 24–25]. Про свою згоду визнати повноваження М. Суковкіна османський уряд оголосив 9 листопада 1918 року.

Церемонію вручення Вірчих грамот султану Мехмедові VI Вагідеддіну надзвичайно урочисто провели в його палаці Йилдиз за участю всіх дипломатів посольства. Подія вимагала дотримання відповідного етикету в одязі. М. Суковкін, Л. Кобилянський і В. Тенішев одягнули фраки, О. Зарудний – український військовий однострій, «що його встановив гетьман Скоропадський»; натомість військовий аташе В. Васильєв, попри зауваження посла, обрядився в «російський мундур полковника генерального штабу» й справив «не таке то вже гарне враження». Церемоніал розпочався біля будинку посольства, коли до нього «приїхало кілька султанських “ландо”, щось з 15 кінних гайдуків у червоній барві та султанський церемоніймайстер в парадному мундурі». Перед брамою палацу українців зустріла почесна варта. Друга почесна варта стояла у вестибюлі, де зібралися учасники події: військові й цивільні урядовці, чиновники зі султанського двору. Султан Магомет VI прийняв спочатку лише посла. М. Суковкін вручив йому Вірчі грамоти й попросив у падишаха дозволу представити йому членів українського представництва. Тоді співробітників посольства запросили до кімнати, де тривала аудієнція. Султан мовчки подавав кожному руку, висловлюючи через церемоніймейстера радість

з нагоди знайомства із членами української дипломатичної місії. Наприкінці зустрічі гостей почастили кавою та шербетом [14, с. 85]. Проведення процедури вручення Вірчих грамот засвідчувало офіційний статус Посольства Української Держави. Однак Османська імперія вже втратила свою могутність. 13 листопада до Стамбула ввійшли війська Антанти.

А в Києві 14 листопада було розпочато антигетьманське повстання. Оприлюднена того дня гетьманська Грамота «До всіх українських громадян і козаків України», що декларувала федеративний союз із Росією, не залишила Українській Державі часу на існування. Проте закладена в ній ідея вплинула на риторику й поведінку М. Суковкіна, який і раніше підтримував тісні контакти з білогвардійськими офіцерами, що знайшли осідок у Стамбулі. Зокрема, часто бував у салоні графині Брасової (дружини князя Михайла Олександровича – брата Миколи II), де збиралися російські монархісти, та переконував Патріаршого місцєблюстителя митрополита Дорофея, що УПЦ досі перебуває в злуці з російською церквою та під головуванням Московського патріарха. Копію гетьманської грамоти М. Суковкін активно поширив у Стамбулі. Він намагався наголошувати в офіційних колах, що Українська Держава має стати основою для відбудови єдиної і неподільної Росії; видав наказ про ведення діловодства в посольстві російською мовою, а на посольській яхті «Великий Князь Олександр Михайлович» у присутності співробітників і гостей урочисто підняв андріївський прапор. На яхті він проводив і дипломатичні прийняття. Наприклад, під час зустрічі з представником Азербайджану Алі Мерданом-беєм Топубою М. Суковкін обговорив питання щодо федерального об'єднання нових держав, які утворилися після розпаду Російської імперії, і висловив думку, що Українська Держава не буде заперечувати проти федерального об'єднання ранштадтів, однак повернутися до єдиної російської держави вже немислимо. Він розповів гостю, що його місія готує меморандум, де буде висвітлено майбутні позиції України щодо Великої Росії, Польщі та деяких інших країн. Той документ планували поширити серед усіх дипломатичних представництв [5].

Досягнути визнання українського Чорноморського флоту через підписання спеціальної угоди – одне із завдань посольства, яке М. Суковкін теж виконав на власний розсуд. Крім частини військового флоту, українська сторона претендувала на торговельні судна, зареєстровані в українських портах. Деякі із цих суден перебували в порту Стамбула, й Антанта сподівалася використати їх для допомоги російській Добровольчій армії. 26 листопада 1918 року М. Суковкін підписав із Верховним комісаром Франції в Стамбулі й Головним представником Військово-морських сил Антанти на Сході віцеадміралом Аметом угоду щодо умов використання таких суден, яка формально фіксувала право Української Держави на флот, незалежно від кількості одиниць, і непрямо засвідчувала офіційне її

визнання. Ішлося про посольську яхту, пароплави Українського навігаційного союзу «Княгиня Ольга», «Тигр», «Єрусалим». Відповідно до цієї угоди, кораблі, які французька військово-морська влада визначить придатними, мають передати Антанті для використання в операціях в Україні, а отже, вони потрапляли в розпорядження російської Добровольчої армії.

Негативу репутації посла додало його звернення до османського зовнішньополітичного відомства по фінансову позику. Оскільки до влади прийшла Директорія, М. Суковкін остерігався повного припинення фінансування посольства, тож 1 січня 1919 року попросив МЗС Туреччини позичити 10 тис. турецьких лір [15, арк. 39]. МЗС негайно доручило Послу Мухтару-бею з'ясувати рівень повноважень гетьманського представника в Києві. 4 січня він відвідав очільника зовнішньополітичного відомства Володимира Чехівського й дізнався, що до Стамбула невдовзі вирушить інший посол [16, с. 3].

У Києві на цю посаду обирали особу, здатну обстоювати українську ідею. Звернення співробітників посольства в Стамбулі до Л. Кобилянського з проханням перебрати керівництво справами посольства прискорило цей процес. Тож до Одеси, де перебував тоді заступник Міністра закордонних справ Бачинський, скерували кур'єра, і зрештою було видано наказ про доручення Л. Кобилянському тимчасового управління посольством [17, арк. 1]. М. Суковкіна телеграмою повідомили про відсторонення з передачею управління дипустановою Л. Кобилянському на посаді тимчасового повіреного. Натомість посол відмовився виконувати наказ до виплати йому заборгованої платні. Він розіслав листи до Високої порти та дипломатичних представництв, у яких протестував проти відновлення діяльності посольства, і почав розпродувати майно дипустанови, а 3 березня 1919 року оголосив про припинення її роботи. Некоректна поведінка М. Суковкіна, інтриги, спроби представити Уряд Директорії перед Урядом Османської імперії як більшовиків не додали авторитету посольству. Щоби припинити дії, які шкодили іміджу держави, Л. Кобилянський офіційно звернувся до великого візира з повідомленням про відновлення роботи Посольства УНР, а М. Суковкін, за влучним зауваженням Василя Короліва-Старого, «залишив по собі сумну славу в історії дипломатичної служби УНР» [18].

Представники УНР у Стамбулі протягом 1919–1922 рр.: з Україною в серці

Ідеальною кандидатурою на посаду представника УНР у Стамбулі став відомий громадський, державний і політичний діяч, колишній Міністр віросповідань УНР, один зі співавторів Закону «Про вищий уряд Української автокефальної православної церкви» Олександр Гнатович Лотоцький (1870–1939 рр.). Директорія УНР ухвалила зазначений документ 1 січня 1919 року.

За зауваженням єпископа Анатолія (Дублянського), цей закон мав таке саме значення, як Четвертий універсал Центральної Ради УНР, що проголошував державну незалежність [19, с. 53]. Відповідно до нього, радник Посольства УНР у Туреччині Л. Кобилянський, який на ту пору керував справами дипустанови, подав звернення щодо визнання автокефалії УПЦ у Вселенському патріархаті 15 січня 1919 року. Маючи повноваження офіційного представника держави, О. Лотоцький мусив реанімувати повноцінну діяльність посольства, яке дискредитував його попередник, а також забезпечити консульський захист українцям у Стамбулі та виконати завдання зі встановлення контактів із Вселенським патріархатом, які поставив уряд.

Разом із новопризначеним послом до Стамбула мали виїхати Віктор Приходько, Олександр Коваленко, Микола Ковальський, донька посла Оксана Лотоцька, військовий аташе – колишній заступник голови Українського генерального військового комітету й заступник Генерального секретаря військових справ Симона Петлюри полковник Володимир Кедровський, його заступник – генерал Олексій Астаф'єв, юрисконсульт Василь Радзимовський, а також кур'єри П. Лінкевич і В. Желехівський. З Києва вони вирушили 26 січня 1919 року і планували їхати до місця призначення через Одесу. О. Лотоцькому на кілька днів довелося затриматися, тож він доручив В. Кедровському керувати колегами в дорозі. Однак дістатися Одеси вже було неможливо через військові дії. Дипломатам довелося вирушати через Відень, куди вони прибули 14 лютого, і далі до Стамбула – «Балканським потягом».

Через арешт, який австрійський уряд наклав на державні українські фонди, та очікування французьких віз їм довелося понад місяць перебувати у Відні. Там посольством опікувалися його голова В. Липинський, радник Я. Токаржевський-Карашевич та М. Василько. О. Лотоцькому вдалося зустрітися з Послом Османської імперії Гільмі-пашею, обговорити питання розвитку українсько-турецьких відносин й отримати від нього рекомендаційний лист до османського Міністра закордонних справ. За французькими візами їздили до Праги, де перебував французький посол генерал Пелле. Однак у Відні залишилися В. Кедровський, О. Коваленко, В. Радзимовський, П. Лінкевич та В. Желехівський. Лише 23 квітня О. Лотоцький із донькою, В. Приходьком та О. Астаф'євим прибули до Стамбула.

Відновлювати роботу дипломатичного представництва О. Лотоцькому довелося в умовах системної кризи, наново починаючи боротьбу за визнання УНР. Насамперед він встановив державні символи – прапор і герб – на будинку посольства. Своїми прямими обов'язками посол вважав, зокрема, знайти спосіб привернути увагу до українського питання, поширити правдиву інформацію про Україну, зробити крок до налагодження торговельних відносин із Туреччиною, допомогти українським громадянам,

які опинилися в Стамбулі внаслідок війни чи тікаючи від більшовиків. Попри те, що Уряду Османської імперії було відомо про приїзд посла УНР, його прийняття в султана затримували. О. Лотоцький усвідомлював масштабність злочину, який скоїв М. Суковкін щодо іміджу України, і побоювався, що може залишитися послом невизнаної держави [20, с. 39]. Ігнорувала українського посла й окупаційна влада Антанти. Натомість громадянське суспільство підтримувало ідею незалежності України. 13 травня 1919 року МЗС УНР скерувало до великого візира лист із поясненнями щодо повноважень О. Лотоцького та скасування повноважень М. Суковкіна.

У штаті посольства на момент приїзду посла залишилися призначені раніше радник Л. Кобилянський, перший секретар П. Чикаленко, другий секретар М. Любимський, консул О. Ратгауз, перекладач І. Спафаріс. Вони не отримували заробітної плати, і умови для них були дуже скрутні. Діловодні документи та листування місії було розпорошено – частину втрачено, деякі забрав М. Суковкін. Призначена на посаду секретаря О. Лотоцька стала перекладачкою з огляду на її досконале знання кількох іноземних мов [21, с. 67]. Посаду секретаря обійняв В. Приходько. Проте в місії, як і раніше, бракувало досвідчених дипломатів.

На посаду радника О. Лотоцький запросив Яна (Івана) Степановича Токаржевського-Карашевича (1885–1954), з яким познайомився у Відні й котрий вразив його шляхетністю, тактом і знанням іноземних мов. Дипломат походив із давнього полонізованого литовсько-українського шляхетського роду землевласників, пов'язаного з Радзивіллами, мав європейську освіту – навчався в університетах Швейцарії (Фрібур), Австрії (Відень), Німеччини (Мюнхен), Франції (Тулуза), вільно володів польською, німецькою, французькою, англійською мовами. У Посольстві Української Держави у Відні Я. Токаржевський-Карашевич працював із червня 1918 року. Згідно з розподілом обов'язків серед співробітників місії, він відповідав за взаємодію з пресою. У своїй діяльності багато уваги приділяв контактам з Апостольською нунціатурою, спілкувався з апостольським візитатором, істориком Акілле Ратті, шукаючи шляхи визнання Української Держави у Ватикані.

1 липня 1919 року, на прохання О. Лотоцького, радника Токаржевського-Карашевича було переведено на аналогічну посаду в Стамбулі. До місця призначення він вирушив через Рим, сподіваючись знайти там допомогу й захист митрополитові Андрею (Шептицькому), з яким був знайомий із дитинства. Візит до Ватикану відповідав офіційній позиції Директорії щодо Католицької церкви, яку проголосив Міністр культів УНР професор І. Огієнко: «Україна повинна шукати зв'язків з католицьким заходом» [22, с. 2]. За сприяння графа Михайла Тишкевича, голови дипмісії у Ватикані, Я. Токаржевського-Карашевича представили Державному секретареві Святого Престолу кардиналові П. Гаспарі та Папі Бенедикту XV, котрих він

поінформував про стан українців і Греко-католицької церкви в Галичині під польською окупацією. Також мав зустріч зі секретарем Священної конгрегації у справах Східної церкви кардиналом Н. Маріні, якого просив про захист митрополита Андрея. До Стамбула Я. Токаржевський-Карашевич прибув 2 серпня 1919 року [23, с. 3].

На ту пору посольство почало видавати паспорти та візи українцям, яких тут зібралось близько 40 000 осіб. 3 липня 1919 року О. Лотоцький подав французькому комісарові в Стамбулі звернення, у якому просив згоди на залучення до українського війська полонених українського походження, приписаних до армії Російської імперії, котрих притягували до виконання завдань для Антанти. Ішлося про те, аби поповнити українські антибільшовицькі сили окремим загоном, сформованим із військовополонених у Туреччині, забезпечити їх одягом, взуттям і боєприпасами та перевезти французькими суднами в Одесу. Однак на своє звернення посол отримав лише усну обіцянку порушити це питання перед центральним командуванням.

Друга нагальна проблема, що потребувала розв'язання, – доля колишнього російського імператорського Чорноморського флоту. О. Лотоцький докладав зусиль, щоби під прапорами Антанти їх використовували для транспортування товарів, зброї і військ в інтересах УНР. На деяких суднах уже було піднято український прапор, інші ж передано щойно створеній у столиці Османської імперії російській військово-морській базі під командуванням Олександра Колчака. Посол неодноразово звертався із цього приводу до французького Верховного комісара в Стамбулі в серпні – вересні 1919 року, проте так і не отримав відповіді. Не відповіло О. Лотоцькому й османське МЗС, якому той скерував ноту протесту через передання «Княгині Ольги» російським «власникам», з вимогою повернути судно реальним господарям під українським прапором. Тож напад невідомих на українське посольство 8 листопада 1919 року був наче попередженням про можливі наслідки через принциповість у дразливих для росіян питаннях.

Наприкінці грудня 1919 року О. Лотоцький, як і інші українські посли та керівники дипломатичних місій, отримав від МЗС УНР доручення, сформоване за результатами Першої конференції Балтійських держав, яку провели 9 листопада 1919 року в естонському місті Тарту. Під час цієї зустрічі представники Естонії, Латвії, БНР і УНР попередньо домовилися про створення міждержавного союзу, але повноважень укладати такі домовленості вони не мали, тож рішення не було офіційним [24, с. 101–103]. Ідею Чорноморського союзу розробляв ще 1918 року Голова Центральної Ради УНР Михайло Грушевський [25], обґрунтовуючи перспективність такого напряму міжнародної співпраці для утвердження незалежності УНР та пріоритетів її зовнішньої політики [26, с. 1]. Серед ініціаторів створення союзу держав від Балтики до Чорного моря був очільник зовнішньополітичного

відомства Фінляндської Республіки Рудольф Голсті. Актуалізування ідеї створення такого союзу підтримував Глава Директорії УНР С. Петлюра, розуміючи його як геополітичний проект спільного протистояння Східної Європи більшовицькій Росії [27, арк. 21 зв.]. Обіжник МЗС УНР орієнтував українських дипломатів на консолідування держав Балтії та країн Чорноморського басейну навколо створення військового й економічного Балто-Чорноморського союзу, до якого запрошували також Азербайджан, Вірменію, Грузію, Кубань, Румунію та Туреччину [28]. О. Лотоцький у Стамбулі взявся виконувати це завдання.

Український уряд доручив йому також контроль за діяльністю Посольства УНР у Софії [29, арк. 33]. Попри складність реалізування цієї функції через брак систематичної комунікації (листування «за okazії» не мало відповідного ефекту), посол намагався манівцями вивчити ситуацію в місії. Радник Федір Шульга прибув до столиці Туреччини у власних справах і мав зустріч з О. Лотоцьким. Згодом посол двічі приїжджав до болгарської столиці – під час своєї подорожі до Кам'янця-Подільського та на зворотному шляху, щоб «увійти в безпосереднє порозуміння з урядом Болгарії» [20, с. 118].

Одне з головних завдань, яке постало перед послом, – досягнути визнання автокефалії Української православної церкви у Вселенського Патріарха. У складі Російської імперії та підпорядковувалася патріархату Московському, і повернення до скасованої в XVII столітті юрисдикції Константинополя було для УНР принциповим питанням державного значення. Однак зволікання Високої порти з визнанням повноважень українського посла гальмувало розв'язання церковних питань. Лише в червні О. Лотоцький і митрополит Дорофей обмінялися візитами. У зустрічах брали участь дипломати посольства й секретар митрополита – архімандрит Діонісій. Посол розповів про стан церковних справ в УНР та прагнення повернути УПЦ під юрисдикцію Вселенського патріархату. Натомість митрополит Діонісій уникав конкретних заяв щодо визнання автокефалії УПЦ. В О. Лотоцького складалося враження, наче турки побоювалися, «що нині пошматований та знесилений колишній російський велетень може відродитися та тяжко помститися за порушення його інтересів, – а визнання автокефалії за одною з частин колишньої російської церкви, безперечно, уважалось за таке порушення» [20, с. 88–89].

Намагаючись переконати Вселенську Патріархію ухвалити прихильне до УПЦ рішення, О. Лотоцький отримав удар з іншого боку. Протоієрей Київський Антоній (Олексій Храповицький) і архієпископ Волинський Євлогій (Василь Георгіївський) побували на аудієнції в Патріаршого місцезблудителя, під час якої назвали О. Лотоцького ворогом православної церкви й висловили розчарування через зносини Вселенської Патріархії з ним. Хоч митрополит Дорофей не дослухався до їхньої думки й особисто повідомив українського посла про цей візит, втручання російських ієрархів у справи

української церкви тривало й надалі, змінюючи форми. Антоній очолив створене в Стамбулі 1919 року «Высшее церковное управление за границей» з резиденцією в Сремських Карловцях (Сербія) й шукав можливостей тиску на Вселенський патріархат з метою гальмування справи визнання автокефалії УПЦ. Додали негативу в розв'язанні цього питання також чутки, що їх поширювали в середовищі російської еміграції, – про контакти Посольства УНР з грецькою колонією й спільні плани приєднання цієї колись великої візантійської столиці до Королівства Греція [30, с. 79]. Турецьке МЗС вказало О. Лотоцькому на небажаність контактів із представниками «грецького елементу» в Туреччині, до якого належав і Вселенський Патріарх. Тому О. Лотоцький змушений був вести зносини зі Вселенським патріархатом через його (чи синодальних) секретарів і перекладача І. Спафаріса, які приїжджали до посольства. За підсумками попередніх переговорів посольство отримало адресований Директорії проект листа-відповіді Патріаршого синоду, у якому було висловлено сумнів щодо існування незалежної держави УНР. Невдовзі там вибачилися за таке «непорозуміння», та неважко було передбачити остаточне рішення. Ба більше, Російська православна церква не давала згоди на відділення УПЦ, а Константинопольський патріархат як материнська структура не вітав відокремлення [31, с. 59]. Повний текст відповіді, де було повідомлення щодо неможливості ухвалення остаточного рішення через вакантність патріаршого престолу, привіз послу особисто митрополит Дорофей. Проте обидві сторони розуміли, що причина невизнання церковної автокефалії УПЦ – у нестабільному становищі УНР. Після офіційної відповіді Патріарший місцеблюститель відмовився щонебудь вирішувати до моменту обрання нового Вселенського Патріарха.

Усвідомлюючи катастрофічний вплив нерозв'язаного завдання, яке полягало в досягненні визнання автокефалії УПЦ, О. Лотоцький усе-таки пробував реалізувати й інші. З огляду на створення російських консульських установ у провінціях Малої Азії 1 лютого 1920 року посол подав до турецького МЗС ноту, у якій ініціював відкрити в Трабзоні, Смірні та Єрусалимі тимчасові українські консульства, беручи до уваги те, що серед російського населення на турецьких землях перебуває багато українців.

Однак погіршення позиції УНР на зовнішній арені, брак належного фінансування й вимоги уряду щодо скорочення штату посольства призвели до того, що О. Лотоцький вирішив піти у відставку. 25 березня 1920 року він залишив Стамбул. Після його від'їзду обов'язки керівника місії виконував Я. Токаржевський-Карашевич. Принципово змінилася й внутрішня ситуація в Туреччині. Організований в Анкарі протягом греко-турецької війни парламент – Великі національні збори Туреччини – 23 квітня 1920 року провів перше засідання, під час якого Мустафу Кемалю було обрано головою парламенту й уряду. Він акумулював владу в країні й розпочав підготовку

до ухвалення конституції, оголосивши продовження боротьби проти окупації з боку Антанти турецьких земель. Водночас у Стамбулі в порозумінні з окупаційною владою далі правив султан Мехмед VI Вагідеддін.

11 травня 1920 року Я. Токаржевський-Карашевич отримав офіційне призначення на посаду керівника Посольства УНР у Стамбулі «в якості Надзвичайного посла і Повноважного міністра» [32, с. 185]. Свої завдання, попри невдачу О. Лотоцького в отриманні автокефалії УПЦ, новий посол убачав у підтриманні контактів із патріаршим престолом, поширенні правдивої інформації про події в Україні, допомозі українцям у Туреччині та виконанні доручень уряду. Щоденну діяльність посольства було зосереджено на відновленні спроб започаткувати товарообмін між державами; підготовці консульської конвенції; влаштуванні вивезення українських полонених; розв'язанні питань, пов'язаних з арештом пароплава «Княгиня Ольга» та комерційного судна товариства «РОПиТ»; організуванні роботи уповноважених осіб у Малій Азії з реєстрування і захисту інтересів українських громадян тощо [33, арк. 63–64]. Крім того, посольство забезпечувало зв'язок із дипмісією на Кавказі, яка через бойові дії перебувала у вимушеній ізоляції. Секретар посольства В. Приходько, давній знайомий глави НДМ УНР Івана Красковського з роботи в Союзі земств і міст Південно-Західного фронту, надсилав йому інформацію від українського уряду та вказівки щодо діяльності, газети й книги українською мовою для українських осередків Кавказу [34, арк. 32 зв.]. І. Красковський координував питання щодо формування Чорноморського союзу на Кавказі.

Наприкінці лютого 1921 року в Стамбулі вже були очільники консульських установ, підпорядкованих НДМ УНР на Кавказі. Генеральний консул УНР у Тифлісі Лев Лісняк покинув місто 25 лютого, дізнавшись про вторгнення в околиці більшовицької кінноти. Тижневу оборону завершив відступ грузинської армії, тож перспектив для діяльності українського консульства не було. У Батумі він зустрівся з консулом Євгеном Засядьком, який евакуювався разом із виконувачем обов'язків секретаря консульства полковником Радцевичем-Плотницьким. Роздобувши через знайомих «палубний» квиток, вони разом дісталися до Стамбула. Там консули жили в нічліжці (приховуючи свої посади), без грошей, стояли в черзі з біженцями за безкоштовними обідами від Всеросійського земського союзу. Щоби прохарчуватися, змушені були працювати: Л. Лісняк – чорноробом на хуторі, Є. Засядько – вантажником на складах «Товариства нафтового виробництва братів Нобелів». Свою «лепту» в родинний бюджет вносила й дружина Є. Засядька, яка шила сорочки для біженців [35, арк. 55]. Позаяк Я. Токаржевський-Карашевич цінував їхню працю задля України, то «прикомандирував» їх до посольства, але «без виплати їм будь-якого утримання або допомоги за браком в Посольстві коштів навіть на власне існування» [36, арк. 11].

Становище українського посольства погіршилося після підписання 16 березня 1921 року Договору про дружбу і братерство між Туреччиною та РСФРР, який було укладено після того, як 7 листопада 1920 року в Анкарі відкрили посольство радянської Росії. Зокрема, договір передбачав недопущення утворення чи перебування на територіях Туреччини та РСФРР ворожих їм організацій, груп, офіційних осіб.

Я. Токаржевський-Карашевич усвідомлював, що за існування доведеться боротися. Питання створення Чорноморського союзу він уважав чи не найважливішим. Тож 23 листопада 1921 року було підписано протоколи про наміри укласти союзні міждержавні угоди з Грузією, 28 листопада – з Азербайджаном. Союзники мали надавати «взаємну допомогу дипломатичним і політичним шляхом у справі захисту політичної незалежності», об'єднати зусилля «у спільній боротьбі проти РСФРР з метою звільнення від окупації», а в разі втручання в боротьбу на боці Москви третьої сторони УНР, Грузія, Азербайджан і Північний Кавказ мали «діяти проти неї спільно» [37, с. 89]. Згодом С. Петлюра відзначив роль Я. Токаржевського-Карашевича в розв'язанні цього питання, наголосивши, що на посаді посла в Стамбулі він започаткував «переговори з представниками Кавказьких республік», які було завершено «формальним підписанням умови з нашими спільниками» [38, с. 643].

2 січня 1922 року Українська СРР підписала в Анкарі аналогічний російському Договор про дружбу і братерство між УСРР і Туреччиною. Пункт про недопущення утворення чи перебування на територіях Туреччини та УСРР ворожих їм організацій, груп, офіційних осіб мав важливе значення для радянського уряду України, позаяк у Туреччині перебувало Посольство УНР, яке представляло незалежну від більшовиків Україну й становило для них небезпеку, транслюючи правдиву інформацію про більшовицькі загрози для світу.

Підписання договору змусило Я. Токаржевського-Карашевича залишити країну. Він виїхав до міста Тарнова, де тимчасово був Державний центр УНР в екзилі, й розпочав роботу на посаді заступника Міністра закордонних справ (з 21 грудня 1921 р.), а 12 січня 1922 року очолив екзильне МЗС УНР. Продовжуючи справу організування Чорноморського союзу, міністр переслав керівнику посольства в Стамбулі копію інструкції глави дипломатичної місії в Парижі, яка стосувалася цієї справи, а також копії апробованих в Уряді УНР проектів трьох союзних договорів, які 26 липня було укладено в Стамбулі між представниками УНР, Грузії, Азербайджану й Північного Кавказу. Попри ліквідацію посольства у зв'язку з підписанням 2 січня 1922 року договору між УСРР і Туреччиною, формально воно ще якийсь час існувало. Керівництво посольством Я. Токаржевський-Карашевич передав Л. Лісняку, а 1 червня 1922 року доручив тому виконання обов'язків Генерального консула УНР у Стамбулі.

Загалом діяльність першого українського дипломатичного представництва в Туреччині тривала понад три роки. Його офіційний статус засвідчувала правова підстава – Берестейський мирний договір, відповідно до якого було передбачено обмін представництвами й започаткування дипломатичних відносин. Ратифікування Берестейського мирного договору в Центральній Раді УНР та Меджлісі Османської імперії демонструвало взаємну зацікавленість країн у всебічному розвитку двосторонніх відносин. Упродовж квітня 1918 року – червня 1922 року дипломатичне представництво мало п'ятьох керівників: Миколу Левитського, Михайла Суковкіна, Олександра Лотоцького, Яна Токаржевського-Карашевича, Льва Лісняка, і кожен із них реалізовував державну місію відповідно до своїх сил, інтелекту й відданості національній ідеї. Помітної шкоди іміджові України своєю діяльністю завдав М. Суковкін, підтримуючи контакти в білогвардійському середовищі та демонструючи недержавницьку позицію. Основними напрямками діяльності дипломатичного представництва були: встановлення політичних і економічних відносин; поширення правдивої інформації про Україну; здобуття визнання УПЦ у Вселенському патріархаті; популяризування й організаційне закріплення ідеї Чорноморського союзу; організування допомоги українцям, які потрапили до Стамбула як військовополонені й біженці, та формування з них підрозділів української армії.

Посольство УНР припинило свою діяльність унаслідок підписання 1922 року міждержавних договорів Туреччини з РСФРР та УСРР. Однак взаємна дипломатична присутність УНР і Османської імперії 1918 року та перебування українського дипломатичного представництва в Стамбулі аж до червня 1922 року дає змогу стверджувати, що з відновленням державної незалежності України 1991 року українсько-турецькі дипломатичні відносини було не встановлено, а відновлено.

1. *Дацків І.Б.* Дипломатія українських національних урядів у захисті державності (1917–1923 рр.): автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.02 / Дип. акад. України при МЗС України. К., 2010. 34 с.
2. *Дацків І.Б.* Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів 1917–1923 рр.: монографія. Тернопіль: Астон, 2009. 520 с.
3. *Сергійчук Б.* Українсько-турецькі відносини в першій чверті ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02. К., 2011. 19 с.
4. *Сергійчук Б.* На межі двох світів. Українсько-турецькі відносини в середині ХVІ – на початку ХХІ ст. / Б. Сергійчук, В. Сергійчук. К.: ПП Сергійчук М.І., 2011. 320 с.
5. *Киримли Хакан.* Дипломатичні відносини між Османською імперією і Українською Демократичною Республікою, 1918–21 рр. / Ucrainarma forum. URL: <http://www.ucrainarma.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=17&start=20>;
6. *Фархі Фурат Мехмет.* Оприлюднені документи османських архівів та їх важливість для дипломатичних відносин між Україною і Четверним Союзом // Україна та Німеччина: міждержавні відносини: зб. наук. праць. Київ – Чернігів, 2018. С. 165–172.
7. *Сергійчук Б.* Документи з Османського архіву про відносини Української Держави й Туреччини в 1918 році // Національна та історична пам'ять: зб. наук. праць. Вип. 7. Спецвипуск: «Павло Скоропадський – останній гетьман України (до 140-річчя від дня народження)». Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. С. 226–232.

8. *Сергійчук Б.* Документи з Османського архіву про розвиток консульських відносин між УНР і Туреччиною в 1920–1921 роках // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Вип. 20. Ч. 1. 2013. С. 156–160.
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 2592. Оп. 1. Спр. 52.
10. ЦДАВО України. Ф. 3766. Оп. 1. Спр. 111.
11. Накази про призначення та увільнення // Державний вісник. № 62. С. 1.
12. *Дорошенко Д.* Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 роки). Київ: Темпора, 2007. 632 с.
13. *Коміренко І.* Мудроське перемир'я // Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. / редкол.: Л.В. Губерський (голова) та ін. К.: Знання України, 2004. Т. 2. 812 с.
14. *Кобилянський Л.* Українське посольство в Туреччині (I/XI 1918–22/IV 1919) // Нова Україна. Прага, червень – липень 1925. С. 77–91.
15. ЦДАВО України. Ф. 3696. Оп. 2. Спр. 285.
16. Мухтар-бей у Чехівського // Трибуна. 4 січня 1919. С. 3.
17. ЦДАВО України. Ф. 3696. Оп. 1. Спр. 126.
18. *Королів-Старий В.* Ювілей галицької «Просвіти» // ЛНВ. 1928. Т. 96. Кн. 9. С. 21–34.
19. *Єп. Дублянський А.* Проголошення автокефалії Української Православної Церкви 1 січня 1919 р. в Києві і роля в цьому О. Лотоцького // Лицар праці і обов'язку: зб., присвяч. пам'яті проф. Олександра Лотоцького-Білоусенка / за ред. Б. Гошовського. Торонто: НТШ; Нью-Йорк: Євшан-Зілля, 1983. С. 53.
20. *Лотоцький О.* В Царгороді. Варшава, 1939. 180 с.
21. *Трембіцький В.* Зносини Української Держави 1918–1922 років з Царгородською Патріярхією // Богословія. Рим, 1965. Т. ХХІХ. Кн. 1–4. С. 63–88.
22. *Карманський П.* Кардинал П. Гаспарі й Україна // Діло. 27 листопада 1934. С. 2.
23. *Токаржевський-Карашевич Я.* Із сторінок української дипломатії – Олександр Лотоцький (1870–1939) // Українець і час. Париж, 23 березня 1952. Ч. 12 (275). С. 3–5.
24. *Матвієнко В.М.* Балтійські конференції 1919–20. Балто-Чорноморський союз // Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. / редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К.: Знання України, 2004. Т. 1. С.101–103.
25. *Корольов Г.О.* Ідея чорноморської федерації у поглядах Михайла Грушевського // Український історичний журнал. № 6 (2011). С. 68–79.
26. *Домашенко Л.М.* Концепції чорноморської орієнтації України у вітчизняній політичній думці першої половини ХХ століття: автореф. ... канд. політ. наук: 23.00.01; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2008. 20 с.
27. ЦДАВО України. Ф. 3696. Оп. 2. Спр. 311.
28. *Сергійчук Б.* Уряд УНР і Вселенський престол: з історії відносин // Людина і світ. 1997. № 2. С. 36–39.
29. ЦДАВО України. Ф. 3696. Оп. 2. Спр. 97.
30. *Трембіцький В.* Зазнач. праця. С. 79.
31. *Андрушишин Б.* Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (доба Директорії УНР): навч. посібник. Київ.: Либідь, 1997. 176 с.
32. *Курас Г.* Дипломат, історик, патріот (Іван Токаржевський-Карашевич) // Наукові записки НаУОА. 2007. Вип. 9. С. 184–189.
33. ЦДАВО України. Ф. 3696. Оп.1. Спр 126.
34. Там само. Оп. 3. Спр. 50.
35. Там само. Оп. 2. Спр. 270.
36. Там само. Спр. 558.
37. Див.: *Гай-Нижник П.* Українсько-грузинські дипломатичні взаємини за часів УНР і ГДР (грудень 1918 р. – листопад 1921 р.) // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Вип. 24. Зовнішня політика і дипломатія: інституціоналізація, трансформація, традиціоналізм. Ч. 1. Київ, 2017. С. 82–91.
38. *Петлюра С.* Статті. Листи. Документи. Т. 4. Київ: ПП Сергійчук М.І., 704 с.

Iryna MATIASH,
*Doctor of History, Full Professor,
Leading Researcher, Department of History
of International Relations and Foreign Policy of Ukraine,
Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine,
Head of the Board, Scientific Society of the History
of Diplomacy and International Relations*

ACTIVITIES OF THE FIRST UKRAINIAN REPRESENTATION IN ISTANBUL: STATE MISSION OF DIPLOMATS

Abstract. The article offers an insight into the foundations and main directions of work of the Ukrainian diplomatic mission in Istanbul through the prism of the personalities of its leaders. The author paid particular attention to the problems that Ukrainians had to face at the first stage of the formation of Ukrainian-Turkish diplomatic relations. The article was prepared on the basis of archival information contained in documents, which are mainly stored in the Central State Archives of the High Authorities and Administration of Ukraine. The results of studies of Ukrainian and Turkish scientists are taken into account. Based on the documents revealed and historiography, it was stated that the activity of the first Ukrainian diplomatic mission in Turkey lasted more than three years. During April 1918 – June 1922, there were five heads of the diplomatic mission, namely Mykola Levytskyi, Mykhailo Sukovkin, Oleksandr Lototskyi, Jan Tokarzewski-Karaszewicz, Lev Lisniak, each of whom exerted best of their strengths, intelligence and devotion to the national idea to implement the state mission. Mykhailo Sukovkin inflicted harm on the image of Ukraine maintaining contacts within the White Guard and demonstrating a non-Ukrainian position.

The author states that the main areas of activity of the diplomatic mission were to establish political and economic relations, disseminate truthful information about Ukraine, achieve recognition of the Ukrainian Orthodox Church by the Ecumenical Patriarchate, popularise and institutionalise the idea of the Black Sea Union, organise aid to Ukrainian prisoners of war and refugees in Istanbul, form them into Ukrainian army units. The termination of the activities of the Embassy of the UPR was the result of the signing of interstate treaties between Turkey and the RSFSR and the Ukrainian SSR in 1922. The mutual diplomatic presence of the UPR and the Ottoman Empire in 1918 and the extension of the stay of the Ukrainian diplomatic mission in Istanbul in June 1922 give grounds to suggest that after the restoration of Ukraine's state independence in 1991, the Ukrainian-Turkish diplomatic relations were not established but restored.

Keywords: Ukrainian People's Republic, Ukrainian State, Embassy of the UPR in the Ottoman Empire, Brest Peace Treaty.